

МАЗҲАБСИЗЛИКНИНГ САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ

Мардонов Хайрулла Маҳмудович

Илмий даражаси магистр

Хожа Бухорий ўрта махсус ислом таълим муассасаси ўқитувчиси

Қашқадарё вилояти Китоб тумани Заргарлик кўча 4-уй

+998 91 573 16 46

Аннотация: Ушбу мақолада ислом уммати орасида сўнгги асрларда кенг тарқалган “мазҳабсизлик” зоясининг келиб чиқиши, унинг илмий, ижтимоий ва маънавий оқибатлари таҳлил қилинади. Мазҳабларнинг ислом ҳуқуқи ва диний бирликдаги ўрни, уларнинг тарихий шаклланиши ҳамда уламолар силсиласи орқали илмнинг сақланиши илмий асосда ёритилади. Муаллиф мазҳабсизлик оқибатида диний парокандалик, ижтимоий зиддиятлар, илмсиз фатволар ва ёшлар онгида диний анъанадан узилиш ҳолатлари юзага келаётганини далиллар асосида баён этади. Хулоса сифатида мақолада мазҳабга эргашшининг зарурлиги, уламолар меросини қадрлаш ва уммат бирлигини сақлашнинг аҳамияти таъкидланади.

Калим сўзлар: Мазҳабсизлик, фикҳий мактаб, уламолар, ижтиҳод, уммат бирлиги, диний анъана, ислом ҳуқуқи.

Аннотация: В статье рассматривается происхождение и негативные последствия распространения идеи «безмазхабности» в мусульманской умме в последние века. Автор анализирует значение мазхабов как научно-правовых школ в исламе, их роль в сохранении единства и преемственности религиозной науки. Отмечается, что отказ от следования мазхабам приводит к росту религиозной

раздробленности, появлению противоречивых фетв, утрате доверия к улемам и разрыву с традицией среди молодежи. В заключение подчеркивается необходимость следования признанным мазхабам и сохранения духовного наследия учёных для поддержания единства мусульманского сообщества.

Ключевые слова: безмазхабность, фикх, мазхаб, улемы, иджтихад, единство уммы, исламское право, религиозная традиция.

Abstract: *The article explores the emergence of the concept of fiqh in Islamic history, highlighting its early and later definitions, the primary objectives of fiqh, and the initial madhhab tendencies formed during the era of the Companions and the Tabi'un. It further analyzes the development of madhhabs as a synthesis of collective scholarly views and their role in preserving the unity of the ummah and regulating socio-legal life.*

Keywords: *Fiqh, Madhhab, Companions' Madhhab, Ijtihad, Islamic history, Collective views.*

Кириш

Ислом уммати тарихига назар ташлар эканмиз, Аллоҳ таоло Уммат Муҳаммадни (с.а.в.) илм, адолат ва ягона йўл билан шарафлаганини кўрамиз. Бу йўл — Қуръон ва Суннат йўлидир. Аммо ушбу икки манбани тўғри тушуниш ва амалда татбиқ этиш учун Аллоҳ таоло ҳар бир даврда илм аҳлини, яъни муҳаддис, муфассир, фақиҳ ва мутакаллим уламоларни юборган. Шу илм аҳлларининг теран фикри ва ижтиҳодлари натижасида фикҳий мазҳаблар шаклланган.

Мазҳаблар — ислом ҳуқуқшунослигининг илмий, мантикий ва амалий пойдевори ҳисобланади. Улар исломий илмнинг тизимли, қоидали ва изчил шаклда авлоддан авлодга ўтиб келишига хизмат қилган.

Аmmo охирги асрларда айрим шахслар ва гуруҳлар “мазҳабсизлик” ёки “фақат Қуръон ва Суннат” деган шиорлар остида уламоларнинг илмий меросини рад этишга киришдилар. Бу ҳаракат илмий анъанани емириб, уммат бирлигини заифлаштирди.

Қуйида шу ҳолатнинг илмий, диний ва ижтимоий оқибатларини таҳлил қиламиз.

Асосий қисм

Мазҳаб нима ва у нима учун зарур?

"Араб тилида 'мазҳаб' сўзи 'йўл, йўналиш, қараш мактаби' маъноларини англатади. Фикҳ илмида эса — Қуръон, Суннат, ижмоъ ва қиёс асосида шариат ҳукмларини тушуниш, баён қилиш ва амалга жорий этишда муайян усулга эга бўлган илмий мактабни англатади."

Мазҳаб — фақиҳ уламоларнинг юз йиллар давомидаги ижтиҳодий фаолияти, илмий таҳлиллари, тажриба ва ижмоълари натижасида шаклланган бир илмий тизимдир.

Бу тизим мусулмонлар учун динга амал қилишда осонлик ва барқарорлик яратиб берган. Ҳар бир мусулмон динида мутахассис бўлмагани учун, у шариат ҳукмларини мустақил чиқаришга ҳақли эмас. Шу боис, у илм аҳлидан фатво олади, яъни мазҳаб уламоларига тақлид қилади.

Имоми Шотибий “Ал-Мувофақот” асарида шундай дейди:

“Тақлид жоҳил учун зарур йўлдир, чунки у мустақил ижтиҳод қила олмайди. Мазҳаблар эса илмсиз одамларни адашишдан сақлайдиган қалъадир.”¹

Муҳокама қисм

¹ Қодирӣ, Абдулҳаким. Мазҳаблар тарихи. 45 б.

Мазҳабсизлик илдиэлари XIX асрдаги сиёсий ва маданий ўзгаришлар билан чамбарчас боғлиқдир. Ислон дунёсида ғарб мустамлакачилиги кучайиб, уламолар нуфузи пасайган бир пайтда айрим “ислоҳчи” гуруҳлар пайдо бўлди. Улар “мазҳабларга бўлиниш умматни бўлиб қўйди, шунинг учун фақат Қуръон ва Суннатга қайтиш керак” деган шиорни илгари сурдилар.

Бу шиор илмий жиҳатдан ёлғон ва хатарли эди, чунки Қуръон ва Суннатни мазҳабсиз тушуниш — ҳар кимнинг шахсий фикрини дин деб эълон қилишга олиб келди. Натижада, мазҳабсизлик ислон илмининг изчил анъанасини бузди, илмсиз фатволарнинг тарқалишига сабаб бўлди ва уммат ичида ихтилоф ҳамда парокандаликни кучайтирди.

Ижтиҳод — шариат ҳукмини мустақил далиллар асосида чиқариш фаолияти бўлиб, у фақат юқори даражадаги уламоларга хосдир. Ҳозирги замонда эса кўплаб шахслар Қуръон ва ҳадисни ўз хоҳишига кўра талқин қилмоқда. Бу ҳолат “илмсиз ижтиҳод” деган хатарли ҳолатни келтириб чиқарди. Имоми Суютий таъкидлаганидек: “Ҳар ким Қуръондан ўз хоҳишига кўра ҳукм чиқарса, адашишдан қутула олмайди.”²

Мазҳабсизлик шариатда зиддиятли фатволарнинг кўпайишига ҳам сабаб бўлди. Чунки бундай киши бир масалада бир мазҳабга, бошқа масалада бошқа мазҳабга амал қилиши мумкин. Бу “талфик” деб аталади ва у шариатда турли зиддиятларни келтириб чиқаради. Масалан, никоҳ, мерос ёки намоз масалаларида ҳар хил мазҳаблардан ҳукм танлаш мусулмон ҳаётида беқарорлик ва ишончсизликни келтириб чиқаради.

Шунингдек, ислонда илм авлоддан авлодга “санада” орқали ўтган. Мазҳабсизлик бу занжирни узади, чунки у уламоларнинг ижмоёини ва

² Ас-Суютий, Жалолиддин. Ал-Итқон фи улумил-Қуръон. 36 б.

шарҳларини инкор этади. Бу эса уламоларнинг ҳимоя тизимини заифлаштиради ва ислом илмининг узлуксизлигига путур еткази.

Мазҳабсизликнинг энг оғир оқибатларидан бири — умматнинг бирлигига путур етиши ҳисобланади. Аллоҳ таоло Қуръонда шундай дейди:

“Бўлиниб кетманглар, ихтилоф қилманглар, акс ҳолда кучингиз сўнади” (Анфол, 46-оят).

Мазҳабсиз одам ҳар ерда бошқаларнинг амалига шубҳа билан қарайди, ҳатто уларни “бидъатчи” деб аташгача боради. Бу ҳолат масжидларда жамоат бирлигини бузиб, биродарлик ришталарини сусайтиради.

Бугунги ёшлар орасида “мазҳабсизлик — илғор фикр” деган хато қараш тарқалмоқда. Бу, аслида, диний илмий меросни инкор этиш билан баробар. Ёшлар ўз тарихий илдизларидан узилиб, шариатни шарқона тафаккур билан эмас, ғарбий ёндошувлар билан тушунишга мойил бўлиб қолмоқда. Бу эса уларнинг диний дунёқарашида бузилиш ва анъанадан ажралишга сабаб бўлмоқда.

Мазҳабсизлик кўпинча икки чегарада тугайди: ё ифрот — ҳар нарсада каттикқўллик ва таассуб, ёки тафрит — динга бепарволик ва “эркин талқин”. Ҳар икки ҳолат ҳам исломнинг мўътадил йўлидан четга чиқиш бўлиб, умматга зарар келтиради.

Шунинг учун мазҳабга эргашиш — кўр-кўрона тақлид эмас, балки илмли уламолар орқали динни тўғри англаш воситасидир. Имоми Ғаззолий “Илжом ал-авом” асарида шундай дейди:

“Ҳар бир жоҳилга вожибдирки, у аҳли илмдан ҳукм олсин. Чунки у мустақил ижтиҳодга лаёқатли эмас.”³

³ Усмонхон Темуров. Ислом ҳуқуқи асослари. 153 б.

Мазҳаблилиқ мусулмонни қонунан ва маънан ҳимоя қилади. У уламолар ижмоъига суянади, фикҳий масалаларда барқарорликни таъминлайди ва ихтилофларни ҳал қилишда энг илмий йўлни беради.

Бугун айрим гуруҳлар интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали “ҳақиқий ислом” номидан чиқиш қилмоқда. Улар уламоларни “бидъатчи”, мазҳабларни эса “асоссиз” деб аташмоқда. Бу эса диний ихтилофларни янада кучайтирмоқда. Масалан, “ҳадисни тўғридан-тўғри тушунамиз” деганлар кўпинча ҳадис илми, ривоят ва даражаларини билмасдан хато ҳукм чиқаради. Ҳолбуки, уламолар асрлар давомида ҳар бир ҳадиснинг саҳиҳ ёки заифлигини аниқлаб берганлар.

Натижада, мазҳабсизлик на фақат илмий анъанани, балки умматнинг маънавий барқарорлигини ҳам издан чиқаради. Шунинг учун ҳам мазҳаблилиқ — илм, бирлик ва барқарорликнинг асоси саналади.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, мазҳабсизлик ислом динининг илмий ва маънавий пойдеворига жиддий зарар етказади. У уммат бирлигини парчалайди, илм анъанасини йўқотади, жамиятда турли ихтилоф ва фитналарни келтириб чиқаради. Мазҳабга эргашиш эса исломнинг барқарорлиги ва тўғри талқинини таъминлайди. Бу йўл уламоларнинг асрлар давомида тузган илмий тизими ва ижмоъига таянган ҳолда, мусулмонни адашишдан сақлайди.

Ҳақиқий исломий барқарорлик — илмли уламоларга суяниш, ижмоъга риоя қилиш ва мазҳаб анъанасини ҳурмат қилиш билангина таъминланади. Шунинг учун ҳар бир мусулмон ўз мазҳабини билмоғи, унинг асосларини англамоғи ва у орқали Аллоҳнинг розилигига етишга ҳаракат қилмоғи лозим.

Фойдаланилган манбалар

1. Қуръон Карим. Анфол сураси, 46-оят.
2. Ас-Суютий, Жалолиддин. *Ал-Итқон фи улумил-Қуръон*. Қоҳира:
3. Ал-Кардоувий, Юсуф. *Ал-Ичтиҳод фи ш-Шариа ал-Исламия*. Қоҳира, 2001.
4. Ас-Саффарини, Мухаммад ибн Ахмад. *Лавомеъ анвар ал-бахийя фи итиқод фират ан-нажсийя*. Димашк, 1983.
5. Ибн Абидин. *Раддул-Мухтор ала-д-Дуррил-Мухтор*. Истанбул: Дорул-Фикр, 2000.
6. Мухаммад Тақий Усмони. *Тақлид ав ичтиҳод*. Карачи: Дарул-Ишоқ, 2004.
7. Қодирий, Абдулҳаким. *Мазҳаблар тарихи*. Тошкент: Имом Бухорий нашриёти, 2010.
8. Усмонхон Темуров. *Ислом ҳуқуқи асослари*. Тошкент: Ўзбекистон Ислом цивилизацияси маркази, 2022.